

ФУНКЦІЇ АПЕЛЯЦІЙНОГО СУДУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

В. М. Коротун,

суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

В нормативних актах, що визначають права і обов'язки судів загальної юрисдикції, в т. ч. апеляційних судів цивільної юрисдикції, законодавець використовує різні дефініції – статус, повноваження, компетенція, функції, іноді всупереч традиційним уявленням теорії права про допустимість такого залучення дефініцій. Зокрема, в ч. 2 ст. 19 та деяких інших статтях Закону України «Про судоустрій і статус суддів» використовується словосполучення «статус суду», «статус судді» – звісно ж, в сенсі їхнього правового статусу.

Незважаючи на тривалість наукових досліджень категорії «правовий статус», його складових елементів та співвідношення з поняттями «правове положення», «правосуб'єктність», загально визнаної, єдиної точки зору на цю проблему на сьогодні не існує.

Найбільш поширений підхід до визначення правового статусу – це система прав і обов'язків особи. Проте серед прихильників такої точки зору відсутня єдність поглядів на характер цих прав та обов'язків. Зокрема, одні вчені вважають, що правовий статус складають суб'єктивні юридичні права та суб'єктивні юридичні обов'язки. Інша група вчених вважає, що правовий статус складають статутні права, свободи та обов'язки, тобто ті, що формуються у вигляді правових приписів і належать до об'єктивного (позитивного) права. Деякі вчені відносять до правового статусу як суб'єктивні права і обов'язки, так і об'єктивні (законодавчі, обов'язкові).

Права й обов'язки є головним елементом правового статусу, але не єдиним. До структури правового статусу прийнято включати:

- а) громадянство (для фізичних осіб) як політико-правову основу правового статусу та юридичні гарантії реалізації прав та свобод;
- б) правосуб'єктність (правоздатність і дієздатність) як здатність особи мати права, виконувати обов'язки, нести відповідальність, а отже,

Статтю присвячено аналізу практики використання в нормативних актах спірних дефініцій, не повною мірою формалізованих понять для позначення функцій апеляційного суду. Досліджуються деякі синонімічні ряди слів-понять та робиться висновок про способи вирішення деяких проблем нормативного регулювання функцій суду.

Ключові слова: статус, функція, повноваження, компетенція, правосуб'єктність

можливість виступати суб'єктом прав та обов'язків у суспільних відносинах.

З огляду на вищевикладене, видається, що поняття «правовий статус» допустимо використовувати для визначення прав, свобод, обов'язків, відповідальності членів суспільства, власне народу, держави [7, 409–418]. Доцільно використовувати слово «статус», коли, як, наприклад, зазначає С. С. Алексєєв, мова йде про статус посадової особи, і в цьому випадку слід розуміти ту обставину, що така особа має владну адміністративну правосуб'єктність, тобто така особа відповідно власній компетенції є носієм визначених імперативних правомочностей, відповідно до яких може вирішувати ті чи інші питання [1, 70]. Видається, що і назва Закону «Про судоустрій і статус суддів» містить підказку, про статус якої особи допустимо говорити в цьому акті.

В радянські часи питанням правоздатності, дієздатності і компетенції юридичних осіб були присвячені значні наукові дослідження видатних науковців-цивілістів. Звісно, автор цієї статті веде мову не про цивілістичні проблеми понятійного апарату, а про універсальне розуміння правосуб'єктності державних органів.

Свого часу А. В. Венедиктов зазначав, що для позначення правосуб'єктності поняття компетенція необхідна тому, що юридична особа – цивільно-правова категорія, тоді як державні органи можуть бути суб'єктами не тільки цивільних правовідносин. З цього робиться висновок, що компетенція – узагальнене поняття для цивільної, адміністративної і всіх інших видів правосуб'єктності, що належать державним органам [2, 613]. В. К. Мамутов підкреслює, що правоздатність і компетенція – явища різного порядку. На його думку, правоздатність позначає лише можливість правонабуття, а друга категорія визначає конкретні права і обов'язки, відмінні від звичайних обов'язків і суб'єктивних прав тим, що вони набу-

ваються безпосередньо в силу закону та їх обсяг не може бути змінений по волі правосуб'єктних осіб [4, 59]. О. С. Йоффе, критикуючи позицію О. О. Пушкіна щодо розуміння останнім компетенції як тільки належних державному органу прав, вказував, що до правоздатності не можна зводити адміністративну правосуб'єктність, оскільки в її склад включаються також конкретні владні права, які виникають поза правовідносинами, в силу прямих вказівок закону [3, 322–323].

У сучасній вітчизняній літературі поняття «компетенція» визначається як юридичне явище – сукупність встановлених в офіційній – юридичній чи не юридичній – формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності тощо [9, 196]. Впадає в око, що автори вищенаведеного визначення поняття «компетенція» як певних прав і обов'язків залучають для більш рельєфного розкриття змісту цього слова начебто його синонім – «повноваження». В цьому контексті виникає питання про правомірність такого отождолення. В літературі справедливо зазначається, що компетенція є не що інше, як юридичне вираження функцій органу. В теорії права дефініції «компетенція» і «повноваження» співвідносяться, мовою філософії, як ціле і частина. Так, О. Ф. Скакун, аналізуючи компетенцію органу влади, підкреслює, що компетенція цього органу включає: 1) повноваження (правообов'язки), 2) предмет відання, 3) відповідальність [7, 408]. В цьому контексті виникає питання про можливе інше обґрунтування залучення слова «повноваження» для позначення змісту поняття «компетенція». Можливо, повноваження, компетенція, функція – це слова одного синонімічного ряду?

В деяких тлумачних словниках синонімом слова «повноваження» визнається слово «компетенція» [8, 469]. Водночас в синонімічному ряду слів з максимальною наближеною предметно-поняттєвою віднесеністю до слова «повноваження» виступає слово «права». Більше того, воно в цьому ряду є домінантним [6, 379], а слово «компетенція» взагалі не згадується. І це не випадково, оскільки слово «компетенція» слід розуміти як «...сукупність встановлених в офіційній – юридичній чи не юридичній – формі прав і обов'язків, тобто *повноважень* будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до

виконання рішення...» [8, 196].

Видається, що в цитованому визначенні категорії «компетенція» залучення слова «повноваження» як його синоніму не зовсім виправдане, оскільки мовні синонімічні правила сучасної української мови це заперечують. Але не можна не погодитися, що ключовим чинником, який розрізняє зміст досліджуваних слів-понять, є наявність чи відсутність певного обов'язку у владного органу, посадової особи. Інакше кажучи, визначення функцій певної особи через залучення слова «повноваження» мало б засвідчити наявність у неї певного права і лише права, а не права і обов'язку.

В цьому контексті виникає питання про доцільність використання законодавцем слова «повноваження», а не «компетенція» в текстах законів, що характеризують діяльність апеляційного суду. Розмірковуючи про повноваження апеляційного суду як про його право за наслідками розгляду апеляційної скарги, або скарги на ухвалу суду, або скарги на судовий наказ (ст. 307 ЦПК) ухвалити певне рішення, не можна не згадати, що це не тільки право суду, але й його обов'язок. Зокрема, цей обов'язок впливає з приписів про строки розгляду апеляційної скарги (ст. 303-1 ЦПК), з приписів про порядок розгляду справи апеляційним судом (ст. 304 ЦПК) тощо. Цікаво, що в ЦПК і процесуальних кодексах суміжних юрисдикцій в частині, що характеризує діяльність місцевих судів, законодавець визначає систему функцій цих судів без залучення категорій «компетенція» чи «повноваження».

В Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 27) законодавець, визначаючи функції апеляційних судів, використовує поняття «повноваження» цього суду, а не його компетенції. У ст. 307 ЦПК повноваження апеляційного суду визначені як його право ухвалити одне з можливих рішень, визначених в цій нормі, але після розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції. Видається, і в цьому випадку доцільно було б говорити не про повноваження суду, оскільки в ст. 307 ЦПК «праву» суду передують його обов'язок розглянути відповідні апеляційні скарги.

В контексті предметно-поняттєвого змісту слова «повноваження» як певного права особи, схоже, що назва ст. 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» – «Повноваження апеляційного суду» – не відповідає викладеним в цій статті нормативним приписам. Зокрема, до повноважень апеляційного суду законодавець відносить розгляд справ відповідної судової юрисдикції.

Вочевидь, розгляд справ – це основна функція суду, його обов'язок, а не право діяти або не діяти у такий спосіб. У такого «права» щодо розгляду апеляційним судом справ немає альтернативи, суд не може не розглядати справи. З іншого боку, повноваження апеляційного суду щодо розгляду ним справ відповідної судової юрисдикції не можна розглядати як лише його «право» з огляду на таке.

В теорії права зафіксовано багато правових аксіом, в т. ч. щодо ефективності правового регулювання. Зокрема, в контексті поставленого вище питання дослідники справедливо вказують, що нормативно закріпленому певному праву особи має відповідати нормативно визначений обов'язок іншої або інших осіб. За вказаною схемою, а саме: право особи і кореспондований щодо цього права обов'язок зв'язаної особи, визначено в законі про право особи на судовий захист (ст. 7 зазначеного Закону) і обов'язок суду розглянути справу відповідної судової юрисдикції, наприклад, в апеляційному порядку згідно з процесуальним законом (п.1 ч.1 ст. 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Таким чином, повноваження апеляційного суду щодо розгляду ним в апеляційному порядку

справ – це обов'язок суду, а не лише його право, що дає нам підстави говорити в цьому випадку про визначення в нормі права функцій апеляційного суду, а не його повноважень. Висновок про кореспонденцію права особи на судовий захист певному обов'язку зв'язаних осіб ґрунтується на нормативному приписі, викладеному в ст. 55 Конституції України про те, що права і свободи людини захищаються судом. В свою чергу, в ч. 2 ст. 7 вищенаведеного Закону це право гарантується таким чином: для забезпечення справедливого та неупередженого розгляду справ у розумні строки, встановлені законом, в Україні діють суди першої, апеляційної, касаційної інстанцій і Верховний Суд України.

Підсумовуючи аналіз поняття «повноваження» в контексті визначених законодавцем у ст. 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» функцій апеляційного суду, необхідно зазначити про невідповідність предметно-понятійного змісту слова «повноваження» тим численним функціям суду, про які йдеться в цій статті. Водночас видається за доцільне в назві ст. 27 Закону України слово «повноваження» замінити на слово «компетенція».

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Алексеев С. С.* Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
2. *Венедиктов А. В.* Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. – М. – Л., 1948. – 824 с.
3. *Иоффе О. С.* Избранные труды по гражданскому праву / О. С. Иоффе. – М. : Статут, 2000. – 777 с.
4. *Мамутов В. К.* О соотношении понятий компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов // Правоведение. – 1965. – № 4. – С. 54-61.
5. Новий тлумачний словник української мови / укладачі : В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – К. : Аконт, 1999. – Т. 3. – 910 с.
6. Словник синонімів української мови : у 2 т. / А. А. Бурячок та ін. – К. : Наук. думка, 1999-2000. – Т. 2. – 960 с.
7. *Скакун О. Ф.* Теория государства и права : учеб. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3 : К-М. – 792 с.
9. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – Т. 6 : Т-Я. – 768 с.

В. М. Коротун. Функції апеляційного суду сквозь призму понятійного апарата

Стаття посвящена аналізу сложившоїся практики використання в нормативних актах спорних дефініцій, не в повній мере формалізованих понять для означення функцій апеляційного суду. Исследуются отдельные синонимические ряды слов-понятий и делается вывод о способах разрешения отдельных проблем нормативного регулирования функций суда.

Ключевые слова: статус, функция, полномочия, компетенция, правосубъектность

Korotun Vadym. Functions of the Appeal Court through the prism of definition framework

This article analyzes the current practice of using in regulatory acts the disputed definitions and not enough formalized concepts to describe the functions of the Appeal Court. Some synonymic series of words and concepts are studied, and in this context, the conclusion about how to resolve specific problems of regulatory functions of the court are made.

Key words: status, function, empowerment, competence, personality